

**ความสนใจของนิสิตชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา วรรณกรรมกับสังคม
ในการศึกษาวรรณกรรม การวิจารณ์ และภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0
Literary Studies, Literary Criticism, and the Reflection of 4.0 Modern
Thailand of Third Year Students Enrolling in English Literature and
Society subject at University of Phayao**

Received 12 July, 2021

Revised 8 December, 2021

Accepted 13 December, 2021

ชนาภา ดวงไฟ¹ และ สนิท ยืนศักดิ์^{2*}

Chanapa Duangfai³ and Sanit Yuensak^{4*}

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดประเภทหัวข้อภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ที่ปรากฏในงานวิจารณ์วรรณกรรม ของนิสิตชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนเรียนวิชา วรรณกรรมกับสังคม มหาวิทยาลัยพะเยา จำนวน 280 คน และวิเคราะห์ค่านิยม ความคิด ความเชื่อของนิสิตที่แสดงออก ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์การประเมินคุณค่าของวรรณกรรมที่เลือกมา ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยกรอบทฤษฎีการวิจารณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของผู้เสพงาน (Audience Response Criticism) โดยเน้นความสำคัญที่ตัวผู้เสพงานวรรณกรรมมากกว่าตัวต้นผู้สร้างงาน หรือ ตัวเนื้อหาที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนั้นๆ ผลการวิจัย พบว่าวรรณกรรมที่คัดเลือกลำดับแรกมี 11 ประเภทจัดเรียงตามลำดับมากไปหาน้อยได้ดังนี้ 1. งานวรรณกรรมประเภท ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการเลี้ยงดู และวัตถุนิยมพบมากที่สุดที่ระดับ 15.21% 2. งานวรรณกรรมประเภทด้านพฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น (Bullying) ที่ระดับ 13.04% 3. งานวรรณกรรมแสดงค่านิยมทางสังคม ความรุนแรงในสังคมที่ระดับพบที่ระดับ 10.86 % 4. งานวรรณกรรมด้านเพศภาวะ ชนชั้นทางสังคม ผลกระทบของเทคโนโลยีพบที่ระดับ 8.69% 5. งานวรรณกรรมด้านการเมือง พบที่ระดับ 4.34 % 6. งานวรรณกรรมด้านเศรษฐกิจและยาเสพติดพบที่ 2.17% ด้านความคิดของนิสิตที่สะท้อนผ่าน

³ ตำแหน่ง อาจารย์ ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา e-mail chanapa.du@gmail.com

⁴ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา e-mail saint5963@gmail.com

วรรณกรรมที่เสพพบว่า นิสิตแสดงความคิดเห็นและความเชื่อด้านการใส่ใจดูแลความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวจะสร้างคนให้เป็นคนดี ตลอดถึงผลกระทบด้านลบด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ขาดตกบกพร่องในยุคสังคมแบบ 4.0 มากที่สุด รองลงมา นิสิตแสดงความห่วงใยถึงพฤติกรรมความรุนแรงในครอบครัว ในสังคมไทย และผลกระทบจากความรุนแรงที่ส่งผลให้เกิดสิ่งที่คาดไม่ถึง นอกจากนี้ นิสิตยังมีความสนใจในประเด็นของค่านิยมทางสังคมเรื่องเพศสภาพ ชนชั้นทางสังคม ยาเสพติด เศรษฐกิจในสังคม โดยมองว่าสังคมมีความเหลื่อมล้ำและเต็มไปด้วยความไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นปัญหาที่สมาชิกในสังคมทุกฝ่ายควรร่วมแก้ไขและพูดคุยทำความเข้าใจให้มากขึ้น ส่วนประเด็นที่น่าสนใจคือ ความสนใจของกลุ่มประชากรในการเลือกประเภทวรรณกรรมไม่สอดคล้องกับนโยบายการเปลี่ยนแปลงประเทศและสังคมในยุค 4.0 ที่มุ่งเน้นด้านการเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา กล่าวคือ กลุ่มประชากรให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว วัฒนธรรมและค่านิยมมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: วรรณกรรม, วรรณกรรมและสังคม, สังคมไทย 4.0

Abstract

This research aims to categorize topics of 4.0 Modern Thailand in pieces of literature criticism reflected by 280 students, the 3rd year students, enrolling in English Literature and Society subject at University of Phayao and analyze reflection of students' views on the selected literatures under the theme of 4.0 modern Thailand. The research is conducted with the theory of Audience Response Criticism which emphasizes the readers' points of view rather than the authors' or the literature's content. The results show that in terms of literature themes, there are 11 themes presented in the literary pieces of work selected by all students as followings; 1. Family and materialism themes are mostly interested at 15.21%. 2. The second interesting theme is bullying which shows at 13.04%. 3. Social values and violence themes are at 10.86%. 4. Literary works about social classes, genders and effects of technology are at 8.69%. 5. The themes of politics are at 4.34%. 6. For the themes of economics and drugs, they are the least topics at 2.17%. In terms of students' reflection on those selected literary works, it shows that mostly

students express their concern on the relationship among family members that need to be strengthened by all, besides there are some good benefits coming from strong relationship among family members. Students also pay attention to violence both in family and society. This effect causes so much tragedy in family and society. In terms of genders, social classes, drugs and economics, students still consider them as a fundamental problem in 4.0 Thai society. There are problems of gender discrimination, social equivalence and economical and drug problems that are needed to be solved or seriously recognized to find the way out of them. However, the interesting point found in this study is that the results of the research do not correspond with 4.0 Modern Thailand policy that seems to focus on the development of technology. On the other hand, mostly the students are interested in family relationship and social values; whereas, technology, economics, politics and education are overlooked.

Key words: Literature, Literature and Society, 4.0 Modern Thailand

1. บทนำ

วรรณกรรมทำหน้าที่เป็นภาพสะท้อนสังคม กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ (2554) กล่าวว่าความสามารถของวรรณกรรมในการทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพสังคมเกิดขึ้นจากการที่วรรณกรรมพยายามทำความเข้าใจมนุษย์ หรือ พฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถบอกเล่าเรื่องราวของสังคมนั้นๆได้เป็นอย่างดี การสะท้อนภาพสังคมในงานวรรณกรรมนั้นเกิดขึ้นในหลายลักษณะ แพรว พันธิพา (2555) มีความเชื่อว่าการสะท้อนภาพสังคมของวรรณกรรมไม่ได้เป็นการสะท้อนในลักษณะเดียวกับการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นในการเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม หากแต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนที่มีต่อเหตุการณ์หรือ ปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งๆ ด้วยเหตุนี้งานวรรณกรรมจึงเป็นการสะท้อนภาพสังคมในมวลดความคิดของนักเขียน ในขณะที่ ดวงมน จิตร์จำนงค์ (2555) ได้แสดงความคิดเห็นที่ต่างออกไปจากบทความของ แพรว พันธิพา กล่าวคือ ดวงมนเชื่อว่างานวรรณกรรมไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงแค่กระจกเงาสะท้อนภาพสังคมและความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ของผู้แต่งเท่านั้น หากแต่ยังสามารถสะท้อนภาพสังคมในความคิดของผู้อ่านงานวรรณกรรมนั้น ๆ ออกมาด้วย เนื่องจาก

วรรณกรรมถูกแต่งขึ้นเพื่อเป็นการสื่อสาร ดังนั้น ความสำคัญของวรรณกรรม จึงอยู่ที่ ผู้ส่งสาร และผู้รับสารอย่างเท่าเทียมกัน ในการอธิบายความสำคัญของงานวรรณกรรมในฐานะที่เป็น ภาพสะท้อนความคิดของผู้รับสารหรือผู้อ่านนั้น ดวงมน ได้กล่าวว่า ความหมายของงาน วรรณกรรมนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาของผู้รับสาร ผู้รับสารควรมีลัทธิเสรีภาพในการตีความ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว ไม่มีผู้แต่งคนใดบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา การห้ามการตีความจึง เท่ากับทำลายเสรีภาพของผู้อ่าน และในการตีความของผู้อ่านหรือผู้รับสารนั้นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้น บนพื้นฐานของ ประสบการณ์ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ของผู้อ่านหรือผู้รับสารนั่นเอง

ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา วรรณกรรมกับสังคม รหัสวิชา ๑๔๖๓๔๑ คณะ ผู้สอนมีความตั้งใจที่จะทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมและสังคม โดยมีได้จำกัดเพียงแค่วรรณกรรมที่ถูกแต่งขึ้น โดยใช้ภาษาอังกฤษเพื่อสะท้อนภาพสังคมของ ชาวตะวันตกเท่านั้น แต่รวมถึงงานวรรณกรรมอื่น ๆ อันจะสามารถสร้างความเข้าใจของนิสิตที่มี ต่อสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้ด้วย คณะผู้สอนจึงได้มอบหมายให้นิสิตชั้นปีที่ 3 นิสิตควบสอง ปริญญาสาขาการศึกษาและสาขาวิชาภาษาอังกฤษ และนิสิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษทำโครงการ เรื่อง วรรณกรรมกับสังคมไทย 4.0 โดยกำหนดให้นิสิตทำการคัดเลือกวรรณกรรมที่สะท้อนภาพ สังคมไทยยุค 4.0 ที่ตนเองชื่นชอบและทำการวิเคราะห์ว่าวรรณกรรมที่ถูกคัดเลือกมานั้นได้ สะท้อนภาพสังคมไทยยุค 4.0 อย่างไรบ้าง

ความน่าสนใจของการนำเสนอความคิดเห็นของนิสิตผ่านโครงการดังกล่าว ไม่ได้เป็น เพียงการนำเสนอภาพสะท้อนของสังคมไทยยุค 4.0 เท่านั้น แต่ยังมีประเด็นหลักที่สำคัญและน่า ศึกษาเป็นอย่างยิ่งในแง่มุมมองของการศึกษาเรื่องวรรณกรรมกับสังคม นั่นคือการศึกษาค่านิยม ความคิด ความเชื่อของผู้สพงานวรรณกรรมหรือผู้อ่าน ที่ถูกใช้ในการประเมินคุณค่าของงาน วรรณกรรมชิ้นนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเภทวรรณกรรม และความคิด ของนิสิตที่สะท้อนผ่านการนำเสนอโครงการในหัวข้อวรรณกรรมกับสังคมไทยยุค 4.0 ดังกล่าว

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 วรรณกรรมคืออะไร

นักวิชาการได้นิยามความหมายของคำว่าวรรณกรรมไว้อย่างหลากหลายตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ในอดีตมีการนิยามศัพท์โดยการอิงรากศัพท์จากภาษาละติน โดยคำว่า Literature

หรือวรรณกรรมนั้นมีรากศัพท์มาจากคำว่า *littera* ซึ่งหมายความว่า letter หรือ ตัวอักษร อย่างไรก็ตามมันักวิชาการบางท่านไม่เห็นด้วยกับการกำหนดคำนิยามให้กับวรรณกรรม ไม่เห็นด้วยกับการพยายามให้คำจำกัดความหรือนิยามคำว่าวรรณกรรม เนื่องจากมีความเชื่อว่างานวรรณกรรมเป็นสิ่งที่ซับซ้อนเหมือนกับชีวิตของมนุษย์ Meyer อธิบายว่า งานวรรณกรรมเป็นงานเขียนที่เรียบเรียงขึ้นจากถ้อยคำที่ได้รับการเลือกสรรอย่างดีจากจินตนาการของผู้แต่ง ร้อยแก้ว ร้อยกรองและบทละคร ล้วนแล้วแต่เป็นงานเขียนที่ถูกแต่งขึ้นจากจินตนาการทั้งสิ้น แม้ว่างานวรรณกรรมบางเรื่องจะมีพื้นฐานมาจากเรื่องจริงในประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่ได้แต่งขึ้นมาเพื่อบอกเล่าข้อเท็จจริงหากแต่เพื่อความบันเทิง การอ่านงานวรรณกรรมเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งของมนุษย์ไม่ต่างไปจากการฟังดนตรีหรือการดูระบำรำฟ้อน ผู้เสพงานวรรณกรรมจะได้รับความบันเทิง ความสนุกสนาน และความพึงพอใจ พร้อมๆ ไปด้วยกับความบันเทิงดังกล่าว ผู้เสพงานวรรณกรรมยังรับรู้ถึงมุมมองอารมณ์ความรู้สึก หรือ ประสบการณ์ของผู้แต่งผ่านงานวรรณกรรมอีกด้วย

ในประเทศไทยมีการบัญญัติคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า Literature อยู่สองคำ คือ วรรณกรรม และวรรณคดี ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และ ดวงมน จิตรจักษ์ (2541) กล่าวว่า ในประเทศไทยมีการบัญญัติคำว่าวรรณคดีขึ้นในปี พ.ศ. 2457 โดยก่อนช่วงเวลาดังกล่าว เราเรียกวรรณคดีว่า "หนังสือ" หลังจากมีการบัญญัติคำว่าวรรณคดีขึ้นแล้ว จึงมีการบัญญัติคำว่าวรรณกรรมขึ้นภายหลัง สิทธิฯ พินิจภูวดล และ นิตยา กาญจนะวรรณ (2520) กล่าวว่าถึงแม้จะมีการประกาศใช้คำว่า วรรณคดี อย่างเป็นทางการโดยโบราณคดีสโมสร แต่การนิยามคำว่าวรรณคดีกลับมืออยู่อย่างหลากหลาย เช่น การนิยามวรรณคดีตามตัวอักษร: "วรรณคดี" ตามตัวอักษรหมายความว่า "แนวทางแห่งหนังสือ" การนิยามวรรณคดีตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539) หมายความว่า หนังสือที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี

สิทธิฯ พินิจภูวดล , รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และเสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2524) ได้ให้คำนิยามคำว่า วรรณคดี โดยอ้างอิงพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539) แต่ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าวรรณคดี หมายถึงบทประพันธ์ทุกชนิดที่ผู้แต่งมีวิธีการเขียนที่ศิลปะ ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้อ่านสร้างความสนุกเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านมีมโนภาพไปตามจินตนาการของผู้แต่ง เราให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจไปตามความรู้สึกของผู้แต่ง บางครั้งผู้แต่งจะสอดแทรกความรู้และทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ ลงในงานของเขา แต่ก็มีได้หมายความว่าผู้แต่งมุ่งให้ความรู้หรือมุ่งสอนปรัชญา ศีลธรรม หรือเรื่องในชีวิต ทั้งนี้เพราะวรรณคดีไม่ใช่ตำราซึ่งมุ่งสอน

ความรู้เป็นสิ่งสำคัญ อย่างไรก็ตามแม้วรรณคดีจะไม่ได้มุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนความรู้ แต่วรรณคดีเป็นที่รวมความรู้ที่นึกคิด ความรอบรู้ ความฉลาด และสติปัญญาอันลึกซึ้ง ดังนั้นคนที่อ่านวรรณคดีก็จะได้รับถ่ายทอดความฉลาดรอบรู้ไว้ด้วย

ชลธิรา กลัดอยู่ (อ้างถึงใน สนิท ตั้งทวี. 2528) อธิบายว่า วรรณคดีมีความหมายที่ใช้กันทั่วไปสองประการ คือ ความหมายประการแรกอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากรากศัพท์ในภาษาละติน ได้แก่ หนังสือที่เรียบเรียงออกมาเป็นตัวหนังสือ หรือนัยหนึ่งหมายถึงหนังสือทั่วไปนั่นเอง ส่วนความหมายที่สอง มีความหมายคล้ายคลึงกับคำนิยามที่กำหนดไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539) กล่าวคือ วรรณคดีคือหนังสือที่ได้รับการยกย่องแล้วจากกลุ่มคนที่นับว่าเป็นคนชั้นนำในวงการหนังสือ มีคุณค่าสูงส่งเข้าขั้นวรรณศิลป์และสามารถใช้เป็นแบบอย่างที่ยกย่องเชิดชูกันต่อไป

ในขณะที่ เจือ สตะเวทิน (2514) ให้คำนิยาม วรรณคดี โดยให้ความสำคัญกับท่วงทำนองแห่งวรรณศิลป์ กล่าวคือ วรรณคดี คือ หนังสือหรือบันทึกความคิดที่ดีที่สุดเนื่องจากมีท่วงทำนองการเขียน (Style) ที่ประณีตบรรจงครบองค์แห่งศิลปะ สามารถคลอใจให้ผู้อ่าน ผู้ฟังเกิดความปีติเพลิดเพลิน มีความรู้สึกร่วมกับผู้แต่ง เห็นจริงเห็นจังกับผู้แต่งและยังกอปรไปด้วยคุณค่าสาระอีกด้วย

คำนิยามดังกล่าวมีความสอดคล้องกับคำนิยามโดย ศุภชัย รัตนโกมุท และสะอาด อินทรสาลี (2518) พระยาอนุমানราชชน (2515) และพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2506) ศุภชัย รัตนโกมุท และสะอาด อินทรสาลี (2518) กล่าวว่า วรรณคดีคือหนังสือแต่งดีได้รับการยกย่องจากผู้อ่านหลาย ๆ คน และเห็นพ้องต้องกันว่าแต่งดี ซึ่งความดีงามแห่งวรรณศิลป์นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถทางศิลปะของกวีในการรจนาวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ขึ้นเช่น ศิลปะในการจัดวรรคคำเสียงคำ ให้ได้ความหมาย เกิดอารมณ์ เกิดสุนทรียะ ได้อ่านเรื่องแล้วรู้สึกเพลิดเพลินเกิดอารมณ์คล้อยตาม มีสำนวนโวหารงดงาม ไพเราะ คมคาย จูงใจให้เกิด ความซาบซึ้ง พระยาอนุমানราชชน (2515) ได้ให้ความหมายว่า วรรณคดีมีลักษณะของวรรณศิลป์หมายถึงบทประพันธ์ซึ่งมีลักษณะเด่นในเชิงประพันธ์มีค่าทางอารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้อ่าน และ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2506) ทรงให้คำจำกัดความของวรรณคดี ไว้ว่า วรรณคดีโดยแท้เป็นศิลปกรรมหรือสิ่งสุนทร ซึ่งนักประพันธ์มีความรู้สึกนึกคิดอย่างใดแล้ว ก็ระบายภาพให้ผู้อ่านได้ชมความงามตามที่นักประพันธ์รู้สึกนึกคิดไว้ด้วย

จากคำนิยามข้างต้น วรรณคดี คือ งานเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี มีวรรณศิลป์ อีกทั้งยังก่อให้เกิดความบันเทิงพร้อมไปกับการสอดแทรกความรู้แก่ผู้อ่าน

2.2 วรรณกรรมกับสังคม

โดยทั่วไปวรรณคดี หรือ วรรณกรรมมักจะถูกเรียกว่าเป็นกระจกเงาส่องสะท้อนสังคม เนื่องจากวรรณกรรมเป็นผลงานของมนุษย์ ดังนั้นจึงเป็นที่เก็บรวบรวมความคิด ความเป็นอยู่ และลักษณะสภาพต่างๆของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไว้ด้วยกัน สังคมของผู้แต่งหนังสือมีธรรมชาติอย่างไร วรรณกรรมก็มีธรรมชาติอย่างนั้น สังคมนั้นเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการไปตามเหตุการณ์อย่างไร วรรณกรรมก็บอกถึงเหตุการณ์นั้น เช่น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ (2554) กล่าวว่า ถึงแม้ว่าเรื่องราวในวรรณกรรมจะเป็นเรื่องราวของตัวละครที่เป็นปัจเจก วรรณกรรมนั้นก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนสภาพสังคมได้ เนื่องจากวรรณกรรมเป็นการพยายามทำความเข้าใจมนุษย์ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถบอกเล่าเรื่องราวของสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างของวรรณกรรมในฐานะกระจกสะท้อนสังคม คือ นวนิยาย Uncle Tom's Cabin หรือ กระท่อมน้อยของลุงทอม โดย Harriet Beecher Stowe นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวชีวิตของลุงทอมที่สามารถสะท้อนปัญหาและการเรียกร้องให้มีการเลิกทาสในอเมริกา Stowe ใช้ตัวละคร "ลุงทอม" เป็นแกนหลักในนวนิยายเพื่อสะท้อนความรู้สึก หรือ ประสบการณ์ของทาสผิวดำที่ทนทุกข์ทรมานในสังคมอเมริกันเป็นเวลานาน

ในบทความเรื่อง “วรรณกรรม” กระจกเงาส่องสะท้อนสังคม: การวิเคราะห์หีบหบาทและอิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ แพรว พันธิพา (2555) กล่าวว่า งานวรรณกรรมไม่ได้ถูกแต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อสะท้อนสภาพสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ของผู้แต่งที่มีต่อปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นๆอีกด้วย แพรว เชื่อมั่นว่า การสะท้อนสภาพสังคมของวรรณกรรมไม่ได้เป็นการสะท้อนในลักษณะเดียวกับการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นในการเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคม หากแต่เป็นภาพสะท้อนประสบการณ์ของผู้เขียนที่มีต่อเหตุการณ์ หรือ ปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งๆ เช่น วรรณกรรมเรื่อง *The Social Contract* ของ Jean Jacques Rousseau *The Social Contract* ไม่ได้เป็นหนังสือที่อธิบายระบอบการเมืองหรือทฤษฎีทางรัฐศาสตร์เท่านั้น แต่เป็นหนังสือที่นำเสนอแนวความคิดของรุสโซที่สนับสนุนการ

เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ความชื่นชอบของเขาที่มีต่อเสรีภาพและสิทธิของมนุษยชาติ หรืออำนาจอธิปไตยนั่นเอง

วรรณกรรมไทยก็ทำหน้าที่เป็นกระจกเงาสะท้อนสังคมและความคิดของผู้แต่งในแต่ละยุคสมัยในลักษณะที่ใกล้เคียงกับวรรณกรรมต่างชาติ เช่น วรรณกรรมเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช วรรณกรรมเรื่องดังกล่าวเป็นการกล่าวถึงภาพสะท้อนสังคมไทยในช่วงการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการแสดงออกอย่างชัดเจนถึงอุดมการณ์กษัตริย์นิยม ซึ่งเป็นค่านิยมทางการเมืองของผู้แต่งที่ต้องการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นมีคุณค่าและคุณูปการต่อสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแม้กระทั่งหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองไปแล้วก็ตาม

ดวงมน จิตรจรรย์ (2555) ได้แสดงความคิดเห็นที่ต่างออกไปจากบทความของ แพรว พันธิพา กล่าวคือ ดวงมนเชื่อว่างานวรรณกรรมไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงแค่กระจกเงาสะท้อนภาพสังคมและความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ของผู้แต่งเท่านั้น หากแต่ยังสามารถสะท้อนความคิดของผู้อ่านงานวรรณกรรมนั้นๆออกมาด้วย เนื่องจากวรรณกรรมถูกแต่งขึ้นเพื่อเป็นการสื่อสาร ดังนั้น ความสำคัญของวรรณกรรม จึงอยู่ที่ ผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสารอย่างเท่าเทียมกัน ความสำคัญของ ผู้ส่งสารจะอยู่ที่ความมุ่งหมายของผู้ส่งสารว่ามีวัตถุประสงค์อะไร เช่น เพื่อรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมแต่เพียงอย่างเดียว เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะที่ขัดแย้งต่างๆ ในสังคม เพื่อชี้นำสังคม เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ หรือเพื่อเตือนสติคนในสังคม ดวงมน กล่าวว่า แม้จุดประสงค์ของผู้ส่งสารจะมีความสำคัญ แต่ก็มีได้มีความสำคัญมากเท่ากับ สาร หรือ ความหมายที่ปรากฏในงานวรรณกรรมนั้นๆ ความหมายของงานวรรณกรรมในขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับการตีความของผู้รับสารด้วย ผู้รับสารควรจะมีสิทธิเสรีภาพในการตีความ เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว ไม่มีผู้แต่งคนใดบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา การห้ามการตีความจึงเท่ากับทำลายเสรีภาพของผู้อ่าน และในการตีความของผู้อ่านหรือผู้รับสารนั้นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นบนพื้นฐานของ ประสบการณ์ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ของผู้อ่านหรือผู้รับสารนั่นเอง

2.3 สังคมไทย 4.0

เว็บไซต์สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เป็นหน่วยงานในกำกับของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมได้เผยแพร่พิมพ์

เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนขึ้นมาหลังจาก พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ประกาศทิศทางของประเทศไทยในอนาคต เรื่อง ประเทศไทย 4.0 โดยสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ได้อธิบายถึงแนวคิดดังกล่าวว่า สังคมไทย 4.0 เกิดขึ้นมาจากความต้องการในการปรับตัวให้เข้ากับโลกที่มีพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากอดีตถึงปัจจุบัน ประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาทั้งหมด 3 ยุคด้วยกัน กล่าวคือ

ยุคที่ 1 การปฏิวัติในภาคเกษตร หรือที่เรียกกันว่า Green Evolution

ยุคที่ 2 การปรับเปลี่ยนสู่สังคมอุตสาหกรรม ผ่าน Industrial Revolution ครั้งที่ 1 และ 2

ยุคที่ 3 การเกิด Digital Revolution

ในช่วงแรกประเทศไทย 3.0 มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ว่าปัจจุบันกลับเติบโตได้เพียงแค่ ร้อยละ 3 – 4 ต่อปีเท่านั้น ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในภาวะรายได้ปานกลางเป็นเวลากว่า 20 ปี ในขณะที่ทั่วโลกมีการแข่งขันที่สูงขึ้น ดังนั้นประเทศไทยจึงต้องเปลี่ยนสู่ยุคประเทศไทย 4.0 ให้เป็นเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) เพื่อให้ประเทศไทยกลายเป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูงขึ้นนั่นเอง โดยยุคที่ 4 คือ The Fourth Industrial Revolution หรือยุคปัจจุบัน

ความต้องการในการปรับตัวดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่โลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ใน 5 ด้านด้วยกัน

1. Globalization คือ โลกที่เชื่อมต่อกันอย่างสนิท (Connected World) เกิดการขยับปรับเปลี่ยนจาก One Country, One Destiny เป็น One World, One Destiny
2. Digitization คือ การติดต่อในรูปแบบ Anyone Anywhere และ Anytime ผู้คนในโลกยุคใหม่จะดำรงชีวิตอยู่ใน 2 อารยธรรมไปพร้อมๆกัน คืออารยธรรมในโลกจริง และอารยธรรมในโลก เสมือนหรือโลกดิจิทัล
3. Urbanization คือ โลกที่สัดส่วนของผู้คนในเมืองจะมีมากขึ้น ดังนั้น วิถีชีวิต พฤติกรรม และปฏิสัมพันธ์ของผู้คนจะเปลี่ยนแปลงไปจากสังคม ชนบทเป็นสังคมเมือง จะเกิดประเด็นท้าทายชุดใหม่ครอบคลุมทั้งในมิติพลังงาน การคมนาคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย อาชญากรรม ยาเสพติด ฯลฯ
4. Individualization คือ โลกที่คนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น มีความคิดความอ่านเป็นของตัวเองมากขึ้น ต้องการแสดงออกมากขึ้น ความเป็นปัจเจกจะเกิดขึ้นได้ 2 รูปแบบ คือ

Collective Individuals และ Contra-Individuals รูปแบบแรกเป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ที่ผู้คนอยากอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สังคม เกิดเป็นสังคมที่เข้มแข็ง แต่ในรูปแบบที่สองเป็นรูปแบบที่ผู้คนต่างคนต่างอยู่ มองแต่ประโยชน์ส่วนตน เกิดสังคมที่เปราะบาง โอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งจะมีอยู่สูง

5. Commonization คือ โลกที่ความเสี่ยงและภัยคุกคามมิได้ส่งผลกระทบต่อประเทศใดประเทศหนึ่งเป็น การเฉพาะ หากแต่ส่งผลกระทบต่อโลกโดยรวม เป็นปัญหาที่ทุกประเทศต้องเผชิญที่เรียกกันว่า “Global Commons” อาทิ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ โรคระบาด การก่อการร้าย ภาวะโลกร้อน เป็นต้น

ทั้ง 5 กระแสดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมใน 4 มิติ

1. การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของการดำรงอยู่: การดำรงชีวิตให้อยู่รอดในศตวรรษที่ 21 จะเกิดจาก Power of Shared Knowledge และการสร้างความหมายและนัยในองค์ความรู้ นั้น (Producing Meaning)
2. การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของการดำเนินธุรกิจ: โลกของดิจิทัลเอื้อบริษัทเล็ก ๆ อย่าง SMEs และ Startups มีโอกาสมากขึ้น เกิดกระแสของนวัตกรรมแบบเปิด ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของธุรกิจได้ เกิดธุรกิจภายใต้แนวความคิด Do It Yourself Economy (DIY) และ Sharing Economy เช่น UBER, Airbnb หรือ Co-Working Space
3. การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของการทำงาน: ในโลกยุคดิจิทัลเทคโนโลยีทำให้เราสามารถทำกิจกรรมหลายอย่างได้ในเวลาเดียวกัน (Multiplexing) การเชื่อมโยงต่อกันเป็นเครือข่ายจะมีมากขึ้น ดังนั้น ผู้คนจะทำงานกันบนแพลตฟอร์มในระบบเปิดมากขึ้น ในลักษณะงานที่ต้องมีการประสานและร่วมมือกันมากขึ้น และมีลักษณะของการแชร์หรือแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันมากขึ้น
4. การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของการเรียนรู้: ไม่มีการผูกขาดความรู้ ไม่มีการผูกขาดข้อมูล มีเทคโนโลยีและนวัตกรรมเกิดขึ้นใหม่ๆ จากการรวมตัวและแตกตัวของเทคโนโลยีและนวัตกรรมเดิมตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายประเทศเข้าสู่ยุค 4.0 นี้เป็นการเปลี่ยนแปลงประเทศและสังคมที่มุ่งเน้นด้านการเปลี่ยนแปลงในเชิงเศรษฐกิจ หรือการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของวัตถุ หรือรูปธรรมมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ และพบว่ายิ่งประเทศ

มีการพัฒนามากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งเกิดปัญหาจากการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น เช่น คนไทยในยุคโลกาภิวัตน์มีอัตราการเกิดปัญหาทางจิตเกิดขึ้นมากมาย หรือมีพฤติกรรมการแสดงออกที่รุนแรง คนไทยยุคใหม่ตกเป็นทาสของประเทศทุนนิยมที่ผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคมาเป็นเหยื่อล่อ สังคมปัจจุบันจึงไร้ความมีน้ำใจ สื่อดิจิทัลเป็นศูนย์รวมสิ่งชั่วร้ายทางเพศ หรือสื่อลามกต่าง ๆ มากมาย คนส่วนใหญ่คิดว่า การมีความพร้อมทางวัตถุจะทำให้ชีวิตมีความสุข จึงชอบวิ่งตามวัตถุ ไขว่คว้าหา มาบำรุงชีวิตหลงใหลในวัตถุมากกว่าสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ

2.4 ทฤษฎีการวิจารณ์ปฏิริยาตอบสนองของผู้เสพงาน (Audience Response Criticism)

พฤทธิ์ สุขเศรษฐศิริ (2013) ได้อธิบายถึง การวิจารณ์แนว Audience Response Criticism ว่า เป็นการวิจารณ์ที่ถือปฏิริยาตอบสนองของผู้เสพงานเป็นหลัก บางครั้งก็เรียกว่า การวิจารณ์แนว Reader Response Criticism หรือ Viewer Response Criticism ซึ่งเป็นแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมตั้งแต่ช่วงปี 1980 เป็นต้นมา โดยแนวการวิจารณ์นี้ถือเป็นกลุ่มการวิจารณ์ศิลปะที่มีแนวความคิดตรงกันข้ามกับ การวิจารณ์แนว Formalist Criticism ซึ่งมุ่งพิจารณาเฉพาะองค์ประกอบในตัวผลงาน โดยมิให้ความสนใจกับการพิจารณาองค์ประกอบภายนอกผลงาน โดยกลุ่ม Audience Response Criticism จะมุ่งพิจารณาผู้เสพหรือผู้อ่านงานวรรณกรรมด้วยเพราะมีความเชื่อว่า ผู้เสพ หรือผู้อ่านเป็นผู้สร้างความหมายให้กับงานศิลปะ หรืองานวรรณกรรมนั้นๆ

Bush Harold (1995) เป็นนักวิจารณ์อีกหนึ่งท่านที่มีความสนใจในแนวการวิจารณ์งานวรรณกรรมแบบ Audience Response Criticism และได้แสดงทัศนะไว้ว่า แนวคิดในการวิจารณ์ลักษณะนี้เป็นแนวคิดร่วมสมัยของนักวิชาการและนักทฤษฎีกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม โดยมุ่งความสนใจไปยังการตีความที่มีความแตกต่างกันของปัจเจกชน ผู้อ่านสามารถสะท้อนความคิด ความรู้สึกของตนเองและสามารถแสดงเสรีภาพและอิสระที่จะวิพากษ์วิจารณ์ผลงานจากความคิด มุมมอง หรือทัศนะของตัวเอง

Daniel Chandler (1995) ไม่ได้นิยามการวิจารณ์แนว Audience Response Criticism ขึ้นมาโดยตรง หากแต่นิยามโดยยึดโยงกับแนวคิดของความจริง (Reality) Chandler เชื่อว่า มุขมัยเป็นผู้สร้างความจริงในโลกนี้ ความหมายหรือความจริงไม่ได้อยู่ที่สถานการณ์ ข่าวสาร ห้องสมุด หรือระบบเก็บข้อมูล แต่อยู่ที่ผู้นำข้อมูลเหล่านั้นมาตีความ ดังนั้น สำหรับ Chandler ผู้อ่านหรือผู้ตีความคือผู้สร้างความหมาย ความหมายเหล่านี้เกิดขึ้นได้จากหลากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ในอดีตของผู้อ่าน ประสบการณ์ปัจจุบัน เป้าหมาย ความคาดหวัง รวมถึงบริบทแวดล้อม Chandler

เชื่อว่า ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวกำหนดกรอบในการให้ความหมาย ระดับของความสนใจ และระดับของการตีความ

Stanley Fish (1989) มีความเชื่อว่าผู้อ่านเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการอ่านเช่นเดียวกัน Fish นำเสนอว่างานวรรณกรรมกับผู้อ่านมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก และไม่เป็นอิสระต่อกัน หากปราศจากผู้อ่านหรือผู้อ่านแล้ว คุณค่าของงานวรรณกรรมจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและภาพสะท้อนสังคม

มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและภาพสะท้อนสังคมอยู่บ้าง แต่งานวิจัยโดยส่วนใหญ่จะศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากตัวบทวรรณกรรมที่มีความสำคัญ หรือได้รับรางวัล และภาพสะท้อนสังคมจากผู้แต่งที่มีชื่อเสียง เช่น

กฤษยา ณ หนองคาย (2544) ศึกษาภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏในงานวรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ได้รับรางวัล ประจำปีพุทธศักราช 2522-2542 จำนวน 71 เรื่อง ในด้าน คุณธรรม จริยธรรม ด้านความรักความผูกพัน ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ด้านปัญหาเด็ก และ ด้านอื่นๆ โดยแนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ผู้เขียนได้สะท้อนออกมามากที่สุดและคาดหวังว่าจะเป็นหลักเพื่อให้เยาวชนยึดปฏิบัติในอนาคตคือ ความมานะอดทนและความเพียรพยายาม นอกจากนี้ยังมีแนวคิดต่างๆ เพื่อให้เยาวชนเติบโตอย่างมีความสุข เช่น การทำความเข้าใจจิตใจตนเอง การมองโลกในแง่ดี หรือ ความเมตตากรุณา ในมิติด้านความรักและผูกพันที่ปรากฏในงานวรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นมักจะมุ่งเน้นให้เห็นคุณค่าของความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว และ มิตรภาพระหว่างเพื่อนเป็นสำคัญ นอกจากนี้งานวรรณกรรมประเภทดังกล่าวยังมุ่งเน้นให้เยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจ และปลุกฝังให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติอีกด้วย งานวรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นไม่ได้มุ่งเน้นที่จะสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่เยาวชนเท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นการสะท้อนภาพสังคมที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนอีกด้วย โดยปัญหาของเยาวชนที่ถูกสะท้อนออกมามากที่สุดคือ ปัญหาเด็กที่ถูกทอดทิ้ง และปัญหาเด็กชนกลุ่มน้อยที่ขาดแคลนและด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งแนวคิดทั้งหมดนี้เป็นความต้องการของผู้แต่งที่จะวางรากฐานและเตรียมพร้อมเพื่อให้เยาวชนสามารถเติบโตไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่างานวิจัยของ วิภาวรรณ เงินเมือง (2555) จะไม่ได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาภาพสะท้อนวรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น เช่นเดียวกับงานของกฤษยา ณ หนองคาย แต่งานวิจัยของวิภาวรรณ

เงินเมืองก็มุ่งเน้นที่จะศึกษาภาพสะท้อนสังคม โดยให้ความสำคัญกับแนวคิดของผู้ประพันธ์ในลักษณะคล้ายคลึงกัน งานวิจัยของ วิจารณ์ เงินเมือง มุ่งเน้นที่จะศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากนวนิยายที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปีพุทธศักราช 2552 และผลการศึกษาพบว่า นวนิยายที่ได้รับรางวัลได้แสดงภาพสะท้อนสังคมทั้งหมด 5 ด้านด้วยกัน ได้แก่

1. ด้านเศรษฐกิจ ภาพสะท้อนการประกอบอาชีพของคนในสังคมที่แสดงออกอย่างชัดเจน คือ การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมในสังคมท้องถิ่น อาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย และ พนักงาน โรงแรม

2. ด้านการเมือง นวนิยายดังกล่าวมีการแสดงภาพสะท้อนการย้ายถิ่นฐานของชาวจีนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเรียกร้องประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการเลือกตั้งผู้นำท้องถิ่น

3. ด้านครอบครัว ภาพสะท้อนครอบครัวไทยส่วนมากจัดอยู่ในรูปแบบครอบครัววิปัติาธิปไตย ผู้ชายมีหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัว และมีอำนาจในการตัดสินใจ ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลบ้าน เป็นแม่บ้าน ดูแลลูก และบ้านเรือน

4. ด้านวัฒนธรรม การศึกษาพบว่าสังคมไทยมีวัฒนธรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนมีความแน่นแฟ้น มีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ เช่น เรื่องภูตผีปิศาจ พระภูมิเจ้าที่ การทรงเจ้า การทำนายฝัน แม่ซื้อ การขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำนาน การสวดมนต์ สิริมงคลในการตั้งชื่อ การทำนายดวงชะตา การสะเดาะเคราะห์ และการเลี้ยงโชค

5. ด้านการศึกษา ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาในสังคมไทย เป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาจากการเรียนรู้ที่ไม่อยู่ในระบบ จนมาเป็นการเรียนรู้ในระบบในระดับอุดมศึกษา โดยที่ผู้ปกครองมักจะมีความคาดหวังสูงต่อการเรียนของบุตรหลานของตน แต่ทั้งนี้ การวางแผนการศึกษาของบุตรนั้นจะคำนึงถึงความสนใจและความถนัดของบุตรหลานของตนเป็นสำคัญ

งานวิจัยของ ชีร โชติ เกิดแก้ว (2564) เรื่อง ภาพสะท้อนสังคมไทยในนวนิยายเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว พ.ศ. 2558-2561 ก็เป็นงานวิจัยอีกหนึ่งชิ้นที่ ศึกษาภาพสะท้อนสังคมจากนวนิยายที่ได้รับรางวัล ชีร โชติ ได้ศึกษาภาพสะท้อนสังคมผ่านตัวละครที่เป็นมนุษย์ มีชีวิตและอาศัยอยู่ในสังคมไทยจำนวน 9 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า งานดังกล่าวได้สะท้อนภาพสังคมไทยไว้ 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านวิถีชีวิตซึ่งพบว่าสังคมชนบทแวดล้อมด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์บริสุทธิ์

สวยงามเงียบสงบ วิถีชีวิตของคนเรียบง่าย ผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในขณะที่วิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองที่แวดล้อมด้วย ความเจริญทางวัตถุ อากาศไม่บริสุทธิ์ การจราจรติดขัดจะมีความรีบเร่งและแข่งขันกันสูง 2. ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งพบว่าคนในสังคมชนบทมีความสัมพันธ์กันด้วยน้ำใจ มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว และความสัมพันธ์กับคนภายนอกจะไปตามสถานภาพและหน้าที่ทางจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับสัตว์เลี้ยงในฐานะเพื่อนร่วมชีวิต และมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในฐานะปัจจัยเครื่องยังชีพ 3. ด้านการเมือง ซึ่งพบว่าสังคมมีความขัดแย้งทางความคิดของคนรุ่นเก่าที่ต้องการให้คนอยู่ในกรอบที่รัฐกำหนด ห้ามโต้แย้ง ขณะที่คนรุ่นใหม่ต้องการอิสรภาพและมองว่าชีวิตที่อยู่ในกรอบไร้สีสัน 4. ด้านวัฒนธรรม ชีววิถี พบว่า สังคมไทยมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ทั้งด้านมารยาทประเพณีความเชื่อและค่านิยม และ 5. ด้านคุณธรรมที่คนในสังคมไทยได้ปลูกฝังให้แก่บุตรหลานของตน

นอกจากงานวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลแล้วยังมีการศึกษางานวรรณกรรมที่ได้รับความนิยม หรือ ประพันธ์โดยนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียง เช่น

ประภา บุญยนต์ (2539) ได้ศึกษาภาพสะท้อนสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่องคู่กรรมของทมยันตีภาคที่ 1 และ 2 โดยพบว่า นวนิยายเรื่องดังกล่าวเป็นการสะท้อนภาพสังคมในด้านความรักและความพลัดพรากยามสงคราม ซึ่งเป็นพฤติกรรมอันเป็นปกติของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นโดยไม่เลือกชั้นวรรณะและเชื้อชาติ ประภา บุญยนต์มีความเชื่อว่าการประพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นการสะท้อนค่านิยมของทมยันตี ซึ่งเชื่อว่าความรักและการพลัดพรากเป็นธรรมดาของโลก และ มนุษย์ควรมีสติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ส่วนในเรื่องสังคม การเมือง และ เศรษฐกิจนั้น พบว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่เชื่อถือในสิ่งลึกลับ มีการตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำ มีความเป็นอยู่แบบเครือญาติ มีความเชื่อในความเสมอภาค การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการเลือกตั้ง แต่ยังคงพบความเหลื่อมล้ำระหว่างบุรุษและสตรี รวมถึงการดำรงชีวิตของผู้มีเศรษฐกิจดีกับผู้ยากจน

พิเชษฐ คงโต (2546) ได้ศึกษาแนวความคิด และภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของประชาคม ลุนาชัย นักเขียนร่วมสมัย พบว่า ประชาคม ลุนาชัย ได้เสนอ แนวความคิด และภาพสะท้อนสังคมไว้สี่ด้านด้วยกัน กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และมนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และการดำเนินชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม ผู้ประพันธ์เชื่อว่า ปรากฏการณ์ทางสังคม ไม่

ว่าจะเป็นด้าน การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ ส่วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งสิ้น ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และมนุษย์ และ แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์และการดำเนินชีวิต ประชาคม ลุณาชัยเชื่อว่า มนุษย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความมีน้ำใจ มีการดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่าย และเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้เขียนต้องการให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ และภัยพิบัติอันจะเกิดจากการทำลายธรรมชาติของมนุษย์เอง

พัชรินทร์ บุรณะกร (2564) เป็นผู้วิจัยอีกหนึ่งท่านที่สนใจศึกษาภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของ ประชาคม ลุณาชัย โดยมุ่งเน้นการศึกษาสังคมชาวประมง โดยเฉพาะ โดยเลือกศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับชีวิตชาวประมง จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ คนข้ามฝัน ผั่งแสงจันทร์ กลางทะเลลึก ในก้นคักและกลางวงล้อม ใต้กัง และ เที้ยวเรือสุดท้าย โดยภาพสะท้อนจะแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านชีวิตความเป็นอยู่ของชาวประมง และ ด้านวัฒนธรรมไทยในสังคมชาวประมง

จะเห็นจะได้ว่าการวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมในวิจัยดังกล่าวข้างต้น เป็นการวิเคราะห์โดยยึดตัวบทหรือ ตัวผู้ประพันธ์เป็นหลัก งานวิจัยของ มาลี ไชยกาล (2528) นับเป็นงานวิจัยเพียงไม่กี่ชิ้นที่ให้ความสนใจ หรือวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมโดยมุ่งเน้นที่ผู้อ่านงานวรรณกรรมเป็นหลักทั้งที่ผู้รับสารหรือ ผู้อ่านมีความสำคัญในการกำหนดภาพสะท้อนสังคมไม่ต่างจากตัวบทหรือ ผู้แต่งเลย มาลี ไชยกาล ได้ทำการสำรวจความสนใจในการอ่านงานวรรณกรรมปัจจุบันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มิได้เป็นไปเพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมแต่อย่างใด หากแต่เป็นไปเพื่อหาวรรณกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจของนักเรียน และส่งเสริมการอ่านของนักเรียนเท่านั้น

3. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 3.1 เพื่อจัดประเภทของหัวข้อภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ในงานวรรณกรรมที่นิสิตสนใจศึกษา
- 3.2 เพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ของนิสิตผ่านงานวรรณกรรมที่ถูกหยิบยกมาศึกษา

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ในลักษณะของการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

- 4.1 รวบรวมงานเขียนภายใต้หัวข้อ “งานวรรณกรรมกับสังคมไทยยุค 4.0” ของนิสิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาอังกฤษคู่ขนาน ชั้นปีที่ 3 ซึ่งได้ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 146242 วรรณคดีอังกฤษกับสังคม (English Literature and Society) จำนวน 280 คน โดยนิตินิจะแบ่งกลุ่มตามความสนใจในงานวรรณกรรมออกเป็น 23 กลุ่ม กลุ่มละ 10-15 คน
- 4.2 นำงานเขียนของนิสิตแต่ละกลุ่มมาจำนวน 23 ชิ้นงาน มาจัดประเภทของงานวรรณกรรม และ ภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ที่นิสิตสนใจศึกษา
- 4.3 ดำเนินการรวบรวมข้อมูลเพื่อประมวลผลและวิเคราะห์ ประเภท จำนวน และ ร้อยละของประเภทงานวรรณกรรม และ ภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ที่นิสิตสนใจ
- 4.4 นำผลงานเขียนเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของนิสิตภายใต้หัวข้อ “งานวรรณกรรมกับสังคมไทยยุค 4.0” มาวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการวิจารณ์ปฏิบัติการตอบสนองของผู้เสพงาน (Audience Response Criticism) เพื่ออธิบายภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ในมุมมองของนิสิตที่ถูกถ่ายทอดผ่านการวิจารณ์วรรณกรรมที่นิสิตสนใจ
- 4.5 สรุปผลการวิจัยและจัดทำรายงานการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 ประเภทของหัวข้อภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ในงานวรรณกรรมที่นิสิตสนใจศึกษา

งานภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏในงานวิจารณ์วรรณกรรมของนิสิตสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 ในรายวิชาวรรณกรรมกับสังคมมีจำนวนทั้งสิ้น 23 ชิ้นงาน ในแต่ละชิ้นงาน นิตินิมีการกล่าวถึงภาพสะท้อนสังคมไทยในยุค 4.0 ในประเด็นที่อยู่กับความสนใจของนิสิต โดยภาพสะท้อนสังคมไทยยุค 4.0 ทั้งหมดที่ปรากฏในงานเขียนสามารถแบ่งออกเป็น 11 หัวข้อ สามารถจำแนกตามความถี่ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงหัวข้อภาพสะท้อนสังคมไทยยุค 4.0 และความถี่ในงานวิจารณ์วรรณกรรมของกลุ่มประชากร

ลำดับที่	หัวข้อภาพสะท้อนสังคมไทยยุค 4.0	ความถี่ (ครั้ง)	คิดเป็นสัดส่วน (เปอร์เซ็นต์)
1.	ครอบครัวและการเลี้ยงดู	7	15.21
2.	วัตถุนิยม	7	15.21
3.	พฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น โดยเฉพาะคนที่อ่อนแอกว่า (Bullying)	6	13.04
4.	ค่านิยมทางสังคม	5	10.86
5.	ความรุนแรง	5	10.86
6.	เพศสภาวะ	4	8.69
7.	ชนชั้นทางสังคม	4	8.69
8.	ผลกระทบของเทคโนโลยี	4	8.69
9.	การเมือง	2	4.34
10.	เศรษฐกิจ	1	2.17
11.	ยาเสพติด	1	2.17
	รวมทั้งหมด	46	99.93

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าหัวข้อที่มีความถี่มากที่สุด ได้แก่ ภาพสะท้อนสังคมเรื่อง ครอบครัว การเลี้ยงดู และ แนวความคิดเรื่องวัตถุนิยม ในขณะที่หัวข้อที่ได้รับความสนใจน้อยที่สุดคือ ภาพสะท้อน เรื่องเศรษฐกิจ และยาเสพติด ภาพสะท้อนสังคมไทยยุค 4.0 ในด้าน ครอบครัวและการเลี้ยงดูมีการพูดถึงภาพสะท้อนดังกล่าวถึง 7 ครั้ง จากงานเขียนทั้งหมด 23 ชิ้น หรือ งานเขียนจำนวน 1 ใน 3 ของงานเขียนทั้งหมด

5.2 การวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมไทย 4.0 ของนิสิตผ่านงานวรรณกรรมที่ถูกหยิบยกมาศึกษา

หัวข้อที่มีความถี่มากที่สุด ได้แก่ ภาพสะท้อนครอบครัวไทย และ แนวคิดเรื่องวัตถุนิยม นิสิตได้นำเสนอภาพสะท้อนครอบครัวไทยผ่านงานวิจารณ์วรรณกรรมเรื่อง 13 Reasons Why, Wonder, บาปรัก, ข้ามศรีทันดร, วัยแสบสาแหรกขาด, ปาก และ รูปทอง ภาพสะท้อนในงานวิจารณ์ดังกล่าวเป็นไปในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ นิสิตได้นำเสนอความสำคัญของสถาบันครอบครัวที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ บุคลิก หรือพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่

ไม่สมบูรณ์ อันหมายถึง ครอบครัวที่มีบิดา หรือมารดาเดียวอันเกิดจาก การเกิดนอกสมรส การตายของบิดาหรือมารดา การหย่าร้าง หรือการแยกครอบครัวของบิดาหรือมารดา และครอบครัวที่มีความมีการใช้อำนาจของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองเพื่อควบคุมผู้ที่อยู่ใต้การปกครองมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่อัตลักษณ์ บุคลิก หรือพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่ไม่พึงประสงค์ จากการวิจารณ์ในประเด็นดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า นิสิตมีความเชื่อว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ในสังคมไทยปัจจุบันมีรากฐาน หรือสาเหตุสำคัญมาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ การขาดผู้ปกครอง ผู้ดูแลที่ดี หรือผู้ปกครองไม่สามารถเป็นต้นแบบที่ดีให้กับบุตรหลาน หรือผู้อยู่ใต้การปกครองได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการวิจารณ์วรรณกรรมทุกเรื่องที่มีการกล่าวถึงภาพสะท้อนสังคมไทยยุค 4.0 ในด้านครอบครัวจะแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนเชิงลบ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านิสิตไม่มีความเชื่อว่าสภาพครอบครัวในสังคมไทยเป็นสิ่งที่เลวร้ายทั้งหมด งานวิจารณ์วรรณกรรม 4 ชิ้น จากงานทั้งหมด 7 ชิ้น หรือคิดเป็น ร้อยละ 57.14 ของงานวิจารณ์ด้านครอบครัว มีการแสดงให้เห็นถึงภาพสะท้อนสังคมในด้านครอบครัวในเชิงบวกด้วยงานวิจารณ์วรรณกรรมทั้ง 4 ชิ้น ได้แก่ งานวรรณกรรมเรื่อง *Wonder*, *ข้ามสีทันดร*, *ปาก* และ *รูปทอง* ภาพสะท้อนสังคมด้านครอบครัวและการเลี้ยงดูจากรวมทั้ง 4 เรื่องมีการนำเสนอในแนวทางเดียวกันทั้งหมด กล่าวคือ ผู้วิจารณ์เชื่อว่าครอบครัวที่สมบูรณ์ อบอุ่น เต็มไปด้วยความรักความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัว พร้อมทั้งให้โอกาส และช่วยกันแก้ปัญหา เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถก้าวข้ามวิกฤตในชีวิต และมีพฤติกรรมที่เหมาะสมได้

แนวคิดเรื่องวัตถุนิยม เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจเลือกเพื่อสะท้อนภาพสังคมไทยยุค 4.0 มากที่สุด ในอัตราส่วนที่เท่ากับภาพสะท้อนด้านครอบครัวและการเลี้ยงดู แนวความคิดด้านวัตถุนิยมที่ถูกสะท้อนออกมาในการวิจารณ์วรรณกรรมในวิจัยฉบับนี้นั้น มีการจำกัดความที่อาจจะผิดเพี้ยนไปจากการให้คำนิยามของวัตถุนิยม (Materialism) ที่บัญญัติไว้ในฐานข้อมูลคำศัพท์ทางมานุษยวิทยา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ที่กล่าวว่าแนวคิดวัตถุนิยม เป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มุ่งเน้นเพื่อให้มนุษย์มองโลกตามความเป็นจริง และสิ่งที่จับต้องพิสูจน์ได้ ไม่พึ่งพาสิ่งลึกลับ หรือเป็นแนวคิดที่มุ่งลบล้างความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติในอดีต เพราะฉะนั้น แนวความคิดวัตถุนิยม จึงหมายถึงแนวความคิดที่เชื่อในรูปธรรมมากกว่านามธรรม และเชื่อว่าวัตถุเท่านั้นที่มีอยู่จริง แนวคิดดังกล่าวมิได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายนัก แต่มีการให้คำจำกัดความของคำว่า วัตถุนิยม (Materialism) ใหม่มากมายขึ้นอยู่กับเนื้อหา ขอบเขต

และบริบท ที่จะนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ แนวคิดที่ถูกนำเสนอในงานวิจารณ์วรรณกรรมของนิสิต มักจะเป็นคำจำกัดความของแนวคิดวัตถุนิยมที่มักถูกนำไปใช้ในทางจิตวิทยา เช่นคำจำกัดความ โดย Raichins and Dawson (1992) ที่กล่าวว่า วัตถุนิยม หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลจะให้การ ครอบครองวัตถุและการได้มาซึ่งวัตถุเป็นศูนย์กลางของชีวิต มองการครอบครองวัตถุเป็นหนทาง แห่งความสุข และเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จทั้งของตนเองและผู้อื่น และ คำจำกัดความของ Burroughs and Rindfleish (2002) ซึ่งกล่าวว่า วัตถุนิยมคือ ค่านิยมทางสังคมที่ผู้บริโภคต้องการ ได้มา และเป็นเจ้าของสิ่งของ หรือค่านิยมที่ถูกนำไปใช้ทางธุรกิจการตลาด เช่น ค่านิยมที่ให้ไว้ โดย Shrum et.al (2013) ซึ่งกล่าวถึงขอบเขตที่บุคคลหนึ่ง พยายามมีส่วนร่วมในการสร้างตัวตน และรักษาตัวตนของบุคคลไว้ได้ ผ่านการซื้อ และ ใช้ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึง รูปแบบการ ให้บริการ ประสิทธิภาพ หรือความสัมพันธ์ที่บุคคลรับรู้ อันจะก่อให้เกิดคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่น่า พึงพอใจ

จากข้อมูลงานวิจารณ์วรรณกรรมของนิสิต ผู้วิจัยพบว่า มีการกล่าวถึงแนวคิดด้านวัตถุนิยมในงานวิจารณ์ทั้งหมด 7 ชิ้นงาน ได้แก่ *Wonder, Girl From Nowhere, Reality High, บาปรัก, ดอกส้มสีทอง, รูปทอง* และ *Ugly Duckling: รักนะเป็ดโง่* โดยทั้ง 7 ชิ้นงานจะมีการแสดงภาพ สะท้อนสังคมไทยที่เกี่ยวกับแนวคิดด้านวัตถุนิยมที่แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยงานวิจารณ์วรรณกรรม เรื่อง *Wonder, Girl From Nowhere* และ *Reality High* จะ สะท้อนแนวคิดด้านวัตถุนิยมและการได้รับการยอมรับในสังคม โดยมีความเชื่อว่าตัวละครถูก สร้างให้เป็นภาพสะท้อนของค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยยุค 4.0 ว่าด้วยการยอมรับของคนใน สังคมซึ่งมิได้ขึ้นอยู่กับคุณค่าความดีงามภายใน ความฉลาดปราดเปรื่อง หรือ ความสามารถใดใด ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งอย่างแท้จริง หากแต่ขึ้นอยู่กับการสร้างตัวตนด้วยเครื่องแต่งกาย ข้าวของ เครื่องใช้ หรือวิถีชีวิต กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยงานวิจารณ์วรรณกรรม เรื่อง *บาปรัก* และ *ดอกส้มสีทอง* ซึ่งจะสะท้อนแนวคิดด้านวัตถุนิยม งานวิจารณ์ในกลุ่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของ ตัวละครในด้านวัตถุสิ่งของ เพื่อให้ได้มาซึ่งการได้รับการยอมรับจากคนในสังคม หากแต่กล่าวถึง การให้ความสำคัญแก่วัตถุสิ่งของเป็นอันดับแรก เพราะตัวละครมีความเชื่อว่า วัตถุสิ่งของ เงินทอง คือดัชนีวัดความสุขของตน เพราะฉะนั้น ตัวละครจึงทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเหล่านั้น และ กลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยงานวิจารณ์วรรณกรรม เรื่อง *รูปทอง* และ *Ugly Duckling: รักนะเป็ดโง่* ซึ่งจะสะท้อนค่านิยมเรื่องวัตถุนิยมและการให้คุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอก มากกว่าจะพูดถึงเรื่อง

เงินทอง วัตถุสิ่งของ หรือวิถีชีวิตที่หรูหราฟุ้งเฟ้อ ผู้วิจารณ์เชื่อว่างานวรรณกรรมในกลุ่มนี้เกิดในบริบทของสังคมที่ให้คุณค่ากับรูปร่าง หน้าตา มากกว่าคุณค่าภายในอื่น ๆ ถึงแม้ว่า การวิจารณ์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องวัตถุนิยมจะมีการให้ความสำคัญในเรื่องที่แตกต่างกันออกไป แต่ในภาพรวมแล้วทุกเรื่องแสดงให้เห็นภาพสะท้อนสังคมที่มีการให้ความสำคัญแก่วัตถุสิ่งของภายนอก ได้แก่ รูปร่างลักษณะภายนอก เงินทอง สิ่งของ และวิถีชีวิตที่หรูหรา ฟุ้งเฟ้อและสะดวกสบาย และเพิกเฉยละเลยต่อคุณค่าในด้านอื่น ๆ อย่างสิ้นเชิง บุคคลใดใดก็ตามที่ไม่ได้ถือครอง หรือเป็นเจ้าของวัตถุ กล่าวคือ ไม่ได้มีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม ไม่มีเงินทอง ทรัพย์สิน ของมีค่า หรือ ไม่ได้มีวิถีชีวิตที่แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่ร่ำรวย ฟุ้งเฟ้อ ก็มักจะไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม

หัวข้อที่มีความถี่เป็นลำดับที่ 3 คือ พฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่น (Bullying) โดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือ บุลลี่ ในการเก็บข้อมูลจากงานวิจารณ์วรรณกรรมพบว่า นิสิตมีความสนใจในประเด็นดังกล่าวในงานวรรณกรรมทั้งสิ้น 6 ครั้ง ในการวิจารณ์วรรณกรรม 5 เรื่อง ได้แก่ *Wonder*, *13 Reasons Why*, *Reality High*, *A Silent Voice* และ *เจ้าดาตลาตแตก* ผู้วิจัยพบว่า การกล่าวถึงพฤติกรรมกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นที่ถูกสะท้อนออกมาในบทวิจารณ์นั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั้งในชีวิตจริงของตัวละครและการกลั่นแกล้งตัวละครผ่านโลกออนไลน์ โดยผู้วิจารณ์มีความสนใจและสัดส่วนการสะท้อนประเด็นนี้ในโลกออนไลน์มากกว่าในชีวิตจริงมากกว่า 2 เท่า กล่าวคือ มีการสะท้อนประเด็นการบูลลี่ในชีวิตจริง 2 ครั้ง ในขณะที่ประเด็นการบูลลี่ในโลกออนไลน์มีการสะท้อนออกมากถึง 4 ครั้งด้วยกัน การสะท้อนประเด็นการกลั่นแกล้งรังแกผู้อื่นนี้มิได้สะท้อนเพียงแค่บริบท หรือ ลักษณะการกลั่นแกล้งดังกล่าวมาเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนถึงสาเหตุอันนำไปสู่การบูลลี่ดังกล่าวอีกด้วย สาเหตุที่นำไปสู่การบูลลี่ ได้แก่ ค่านิยมด้านรูปร่างลักษณะภายนอกหรือบุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างไปจากคนในสังคม และความขัดแย้งและความเกลียดชัง จะเห็นได้ว่าผู้วิจารณ์มีความสนใจในประเด็นการบูลลี่ค่อนข้างมาก และมีความเชื่อว่าการบูลลี่เกิดขึ้นในสังคมไทยในทุกบริบท แม้ว่าการบูลลี่ส่วนใหญ่จะถูกสะท้อนในบริบทของเยาวชนซึ่งมีวุฒิภาวะไม่มากนัก แต่ก็สามารถเกิดขึ้นในบริบทสังคมทั่วไปได้ด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการสะท้อนประเด็นเกี่ยวกับผลของการบูลลี่ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นการบูลลี่ในบริบทใด วัตถุประสงค์ใด หรือมีความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งมักจะได้รับผล

ที่รุนแรงต่อสภาพจิตใจมากกว่าร่างกาย เช่น มีพฤติกรรมปิดกั้นสังคม ภาวะโรคซึมเศร้า และต้องการฆ่าตัวตาย

ค่านิยมทางสังคมและความรุนแรง เป็นหัวข้อที่ได้รับความสนใจในลำดับที่ 4 และลำดับที่ 5 ซึ่งมีความถี่เท่ากัน ภาพสะท้อนเรื่องค่านิยมทางสังคมที่ได้รับการกล่าวถึงในงานวิจัยชิ้นนี้ ถูกนำเสนอในลักษณะที่คล้ายกับพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2558) มากที่สุด กล่าวคือ ผู้วิจารณ์มีความเชื่อว่า ค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยยุค 4.0 เป็นบรรทัดฐาน หรือเครื่องมือในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม รวมถึงการตัดสินพฤติกรรมต่างๆว่า ถูกต้องเหมาะสมหรือถูกทำนอง คลองธรรมหรือไม่ สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด สิ่งใดน่านิยมนิยม สิ่งใดน่ารังเกียจ โดยมีได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมต่างๆ ที่เกิดจากปรากฏการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความคิดเรื่อง ค่านิยม ถูกถ่ายทอดออกมาในหัวข้อที่แตกต่างกัน ได้แก่ ค่านิยมเรื่อง บทบาทของหญิงและชาย ค่านิยมเรื่องเพศ และ ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์และการได้รับการยอมรับในสังคม ผู้วิจารณ์สะท้อนค่านิยมเรื่องบทบาทของหญิงและชายว่ามีไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญแม้ว่าในสังคมไทยจะมีการเรียกร้องสิทธิสตรีและความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการรักษานวลสงวนตัว และบทบาทของภรรยาที่เคารพเชื่อฟังและพึ่งพาสามี แม้ว่าประเทศไทยยังมีค่านิยมเรื่องบทบาทของหญิงและชาย แต่ค่านิยมเรื่องเพศกลับเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะเห็นได้จาก ความสัมพันธ์ชั่วข้ามคืน ตัวเลขการทำแท้ง และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรที่กลับสูงขึ้น โดยเฉพาะในวัยรุ่น ภาพสะท้อนค่านิยมความซื่อสัตย์และการได้รับการยอมรับในสังคมเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับค่านิยมเรื่องเพศ กล่าวคือ บรรทัดฐานในเรื่องศีลธรรม หรือความถูกต้องได้เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในสังคมมักจะไม่สนใจวิธีการหรือการได้มาซึ่งการยอมรับ ส่วนภาพสะท้อนเรื่องความรุนแรงนั้นปรากฏความรุนแรงใน 2 ลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ ความรุนแรงในสังคม และความรุนแรงในครอบครัว

หัวข้อที่ได้รับความสนใจในลำดับที่ 7, 8 และ 9 เป็นภาพสะท้อนสังคมเรื่อง เพศสถานะ ชนชั้นทางสังคมและ ผลกระทบของเทคโนโลยี ภาพสะท้อนเรื่องเพศสถานะจะมีความแตกต่างจากภาพสะท้อนเรื่องค่านิยมเรื่องเพศเล็กน้อย กล่าวคือ การกล่าวถึงเพศสถานะนั้น ผู้วิจารณ์มักจะมองไปที่การตัดสินใจของตัวละครในการเลือกเพศสถานะของตนเองเป็นสำคัญ โดยมีได้มองถึงบรรทัดฐานทางศีลธรรม โดยผู้วิจารณ์จะสะท้อนภาพตัวละครที่มีเพศสถานะที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดเรื่องเพศในสังคมไทยในปัจจุบันที่เปิดกว้างมากขึ้น

ตัวละครในงานวรรณกรรมจึงสามารถเปิดเผยตัวตน เพศสภาพและความต้องการของตนเองได้ โดยไม่โดนปิดกั้น ส่วนภาพสะท้อนเรื่องชนชั้นทางสังคมที่พบในงานวิจารณ์วรรณกรรมในงานวิจัยชิ้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ชนชั้นทางสังคมที่แบ่ง โดยการศึกษา และชนชั้นทางสังคมที่แบ่งฐานะทางเศรษฐกิจ งานวิจารณ์วรรณกรรมได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมของระบบการศึกษาในประเทศไทยทั้งในประเด็นการเข้าถึง โอกาสในการศึกษาและโอกาสในการได้รับการยอมรับในสังคม การแบ่งชนชั้นในสังคมด้วยฐานะทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ถูกสะท้อนอย่างเด่นชัดผ่านงานวิจารณ์งานวรรณกรรมผู้วิจารณ์มีความเชื่อว่าสังคมไทยเป็นสังคมชนชั้นที่ผูกโยงกับค่านิยมที่ยกย่องให้เกียรติบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี โดยละเอียดการพิจารณาถึงคุณสมบัติอื่นๆ ภาพสะท้อนสังคมอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจากผู้วิจารณ์ไม่มากนักคือภาพสะท้อนสังคมเรื่องผลกระทบของเทคโนโลยี แม้ว่าเทคโนโลยีจะทวีความสำคัญเป็นอย่างมากสังคมไทยในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกับเยาวชนรุ่นใหม่ที่เกิดและเติบโตในยุคโลกาภิวัตน์หรือช่วงการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการกล่าวถึงภาพสะท้อนทางสังคมในเรื่องผลกระทบของเทคโนโลยีเพียงร้อยละ 8 เท่านั้น ผู้วิจารณ์จะกล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีต่อสังคมไทย 4.0 ก่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้น จึงจะนำเสนอผลกระทบทางลบของเทคโนโลยีดังกล่าว

งานวิจารณ์งานวรรณกรรมเกี่ยวกับ การเมือง เป็นเรื่องที่ผู้วิจารณ์ให้ความสำคัญในอันดับรองสุดท้ายในงานวิจารณ์วรรณกรรมเพียงแค่ 2 เรื่องเท่านั้น อย่างไรก็ตามภาพสะท้อนด้านการเมืองที่ปรากฏในงานวิจารณ์ทั้งสองเรื่องค่อนข้างมีความแตกต่างกัน โดยภาพสะท้อนสังคมในงานวิจารณ์วรรณกรรมเรื่อง *Bad Genius ฉลาดเกมส์โกง* จะสะท้อนมุมมองของผู้เขียนที่มีต่อปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ในขณะที่ภาพสะท้อนสังคมในงานวิจารณ์วรรณกรรมเรื่อง *The Purge* จะกล่าวถึงภาพสะท้อนการเมืองเชิงนโยบาย เช่น นโยบายการท่องเที่ยว และสวัสดิการของรัฐ

งานวิจารณ์งานวรรณกรรมเกี่ยวกับภาพสะท้อนสังคมด้านเศรษฐกิจ และยาเสพติด เป็นเรื่องที่ผู้วิจารณ์มีความสนใจน้อยที่สุด โดยมีการกล่าวถึงภาพสะท้อนเพียงหัวข้อละ 1 ครั้ง โดยภาพสะท้อนสังคมเรื่องเศรษฐกิจได้แสดงผ่านงานวิจารณ์วรรณกรรมเรื่อง *Wall-E* ผู้วิจารณ์ได้ใช้งานวรรณกรรมสะท้อนภาพปัญหาการว่างงานในประเทศไทย โดยกล่าวว่าแม้เทคโนโลยีจะมีประโยชน์มากมาย แต่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเทคโนโลยีได้เข้ามาแทนที่แรงงานมนุษย์ โดยเฉพาะการทำงานในระบบโรงงาน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการว่างงานซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ และอาชญากรรม ภาพสะท้อนสังคมเกี่ยวกับ

ยาเสพติดเป็นอีกหนึ่งหัวข้อที่มีการกล่าวถึงเพียง 1 ครั้งจากการวิจารณ์ทั้งหมด ซึ่งผู้วิจารณ์ได้สะท้อนผ่านการวิจารณ์งานวรรณกรรม เรื่อง ข้ามสีทันดร ผู้วิจารณ์เชื่อว่าปัญหายาเสพติดในประเทศไทยเกิดจากการชักจูงจากเพื่อนและการละเลยเพิกเฉยจากคนในครอบครัว โดยได้ยกตัวอย่างตัวละคร เตือน ซึ่งติดยาเสพติดจากสาเหตุดังกล่าว

6. สรุปและอภิปราย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ความสนใจของกลุ่มประชากรไม่สอดคล้องกับนโยบายการเปลี่ยนแปลงประเทศและสังคมที่มุ่งเน้นด้านการเปลี่ยนแปลงในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา ในทางตรงกันข้าม กลุ่มประชากรกลับให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคมมากกว่า

ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าสาเหตุที่ทำให้ความสนใจของกลุ่มประชากรไม่สอดคล้องกับค่านิยมการเปลี่ยนแปลงของประเทศดังกล่าวอาจเกิดจากมุมมองที่กลุ่มประชากรมองเห็นว่าสังคมไทยแม้จะเข้าสู่ยุค 4.0 แล้ว ความสำคัญทางด้านการเฝ้าระวังสิ่งใหม่ๆ เช่น เทคโนโลยี เป็นต้น อาจจะสร้างผลกระทบต่อระบบสถาบันครอบครัวซึ่งถือเป็นสถาบันหลักอันเป็นจุดเริ่มต้นของการวางตัววันที่ดีงามถูกต้องให้กับบุคคลเพื่อรองรับกับวิถีชีวิตที่แปลกใหม่ ความก้าวหน้าต่างๆเหล่านี้อาจเป็นดาบสองคม แต่หากมีการวางท่าทีที่ถูกต้องกับการสร้างนิสัย วินัยที่ดีซึ่งสถาบันครอบครัว การศึกษาอบรม ความเข้าใจถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ การควบคุมตนเอง การมีคุณธรรม สิ่งต่างๆเหล่านี้ต่างหากที่สำคัญต่อการก้าวเข้าสู่สังคมแบบ 4.0 ในขณะที่เดียวกันกลุ่มประชากรก็ได้พยายามยกตัวอย่างปัญหาต่างๆที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างถูกต้องซึ่งยังคงมีอยู่ในสังคมไทย เช่น ปัญหาการเลี้ยงดู การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของบุตรหลาน การนับถือวัตถุมากกว่าคุณธรรม ความรุนแรงในสังคม และในครอบครัว ตลอดจนถึงปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และการเมือง หากจะกล่าวโดยสรุปก็คือ กลุ่มประชากรได้เพิกเฉยต่อนโยบายหรือนโยบายการเปลี่ยนแปลงประเทศดังกล่าว แต่หันมาชี้ให้เห็นว่า แท้จริงความสำคัญของการก้าวไปสู่อนาคตนั้นก็คือ จงทำวันนี้ให้ดีกว่าเพราะบริบทสังคมไทยนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามมาแต่ต้นในทุกระบบของสถาบันในสังคมไทย การจะก้าวไปข้างหน้านั้นอย่างไรเสียก็ต้องไปตามกระแสโลกาภิวัตน์อยู่แล้ว การพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรลืมรากฐานที่สำคัญอันเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นไทยที่จะถูกละทิ้งไว้ข้างหลัง การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่มีรากฐานอันแข็งแกร่งรองรับไว้เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- Burroughs, J. E., & Rindfleisch, A. (2002). Materialism and Well-being: A Conflicting Values Perspective. *Journal of Consumer research*, 29(3), 348-370.
- Bush Jr, H. K. (1995). *Poststructuralism as Theory and Practice in the English Classroom*. ERIC Digest. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED387794.pdf>.
- Chandler, D. (1995). *The Act of writing*. United Kingdom: University of Wales.
- Fish, S. (1989). *Doing What Comes Naturally: Change, Rhetoric, and the Practice of Theory in Literary & Legal Studies*. United Kingdom: Duke University Press.
- Meyer, M. (2000). *The Compact Bedford Introduction to Literature*. Boston and New York: Bedford/St. Martin's, 1597-1598.
- Richins, M. L., & Dawson, S. (1992). A Consumer Values Orientation for Materialism and its Measurement: Scale Development and Validation. *Journal of consumer research*, 19(3), 303-316.
- Shrum, L. J., Wong, N., Arif, F., Chugani, S. K., Gunz, A., Lowrey, T. M., ... & Sundie, J. (2013). Reconceptualizing materialism as identity goal pursuits: Functions, processes, and consequences. *Journal of Business Research*, 66(8), 1179-1185.
- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2554). บันทึกช่วยจำ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. ไรท์เตอร์, 1(1), (กรกฎาคม), 145-147.
- กฤษยา ณ หนองคาย. (2544). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ได้รับรางวัล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2542*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจือ สตะเวทิน. (2514). *การประพันธ์และประวัติวรรณคดีไทยประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย*. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, ดวงมน จิตรจ่านงค์. (2541). *ประวัติศาสตร์คดีวิจารณ์ไทย พ.ศ. 2325 – 2525. ทอใหม่ในสายน้ำ: 200 ปี วรรณคดีวิจารณ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น.
- ชลธิรา กัดดออยู่. *วรรณคดีของปวงชน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อ้างถึงใน สนิท ตั้งทวี. (2538). *อ่านไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

- ฐานข้อมูลคำศัพท์ทางมานุษยวิทยา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2564).
แนวคิดเรื่องวัดถุนิยม. สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2564. จาก
<https://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary /87>.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2555). การวิจารณ์บนเส้นทางวรรณคดีศึกษา. กรุงเทพมหานคร: อินทนิล.
ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2564). ภาพสะท้อนสังคมไทยในนวนิยายเยาวชนรางวัลแว่นแก้ว พ. ศ. 2558-
2561. รายงานการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ, 1(12), 434.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2506). วิทยาวรรณกรรม. กรุงเทพมหานคร:
แพรวพิทยา.
- ประภา บุญยนต์. (2539). วิเคราะห์โครงสร้างและภาพสะท้อนสังคม การเมือง และเศรษฐกิจใน
นวนิยายเรื่องคู่กรรมของทมยันตี. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พฤทธิ์ สุขเศรษฐศิริ.(2013). การวิจารณ์แนว Audience Response Criticism. *The Journal of Social
Communication Innovation*, 1(2), 6-13.
- พัชรินทร์ บุรณะกร. (2564). ภาพสะท้อนสังคมชาวประมงในนวนิยายของประชาคม ลุณาชัย.
รายงานการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ, 1(12), 547.
- พิเชษฐ คงโต. (2546). แนวความคิดและภาพสะท้อนสังคมในเรื่องสั้นของประชาคม ลุณาชัย :
การศึกษาวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- แพรว พันธิพา. (2555). วรรณกรรม กระแงเงาสะท้อนสังคม: การวิเคราะห์บทบาทและอิทธิพล
ของสื่อสิ่งพิมพ์. สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2562. จาก
<http://preawpantipa.blogspot.com//2012/01blog-post.html>.
- มาลี ไชยกาล. (2528). รายงานการวิจัย เรื่องการสำรวจความสนใจในการอ่านวรรณกรรมปัจจุบัน
ของนักเรียนชั้น ป.1-ม.6 ในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- วิภาวรรณ เงินเมือง. (2555). ภาพสะท้อนสังคมจากนวนิยายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ ยอด
เยี่ยมแห่งอาเซียน ประจำปี พุทธศักราช 2552. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยนเรศวร,
พิษณุโลก.
- สุกัญช รัตนโกมุท และสะอาด อินทรสาลี. (2518). ภาษาไทยฉบับรวม ม.4-5-6. กรุงเทพมหานคร:
ภูมิบัณฑิต.

สิทธา พิณีภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ. (2520). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*.

กรุงเทพมหานคร: ดวงกลม.

สิทธา พิณีภูวดล, รัชนี ทรัพย์ สัจพันธุ์ และ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2524) *หนังสือเรียนวิชา*

ภาษาไทย ท ๐๓๓ วรรณคดีมรดก. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2559). *พิมพ์เขียว Thailand 4.0*

โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2562

จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/blueprint-thailand-4/.

อนุমানราชชน, พระยา. (2515). *วัฒนธรรมเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.